

Spis treści

Przedmowa (<i>Zbigniew Kwieciński</i>)	11
---	----

Część I

PEDAGOGIKA JAKO NAUKA

Wstęp (<i>Krzysztof Rubacha</i>)	18
---	----

Rozdział 1. Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplin (<i>Krzysztof Rubacha</i>)	21
--	----

1.1. Podstawowe pojęcia w pedagogice	24
1.2. Związek pedagogiki z innymi naukami	29

Rozdział 2. Metody zbierania danych w badaniach pedagogicznych (<i>Krzysztof Rubacha</i>)	34
---	----

2.1. Metody jakościowe	34
2.1.1. Ogólna charakterystyka metod jakościowych	34
2.1.2. Obserwacja etnograficzna	36
2.1.3. Wywiad	40
2.1.4. Analiza archiwów	44
2.1.5. Cechy wspólne badań jakościowych	46
2.2. Metody ilościowe	47
2.2.1. Ogólna charakterystyka metod ilościowych	47
2.2.2. Metody obserwacyjne	48
2.2.3. Metody sondażowe	51
2.2.4. Cechy wspólne metod ilościowych	54
2.3. Strategie łączenia badań jakościowych i ilościowych	55
2.4. Metody zbierania danych a typy badań pedagogicznych	57

Rozdział 3. Budowanie teorii pedagogicznych (<i>Krzysztof Rubacha</i>)	59
---	----

3.1. Paradygmaty nauk społecznych a budowanie teorii pedagogicznych	59
3.2. Kierunki rozwoju teorii pedagogicznej	67

Bibliografia	69
---------------------	----

Część II

ROZWÓJ I ZMIENNOŚĆ WYCHOWANIA I KSZTAŁCENIA

Wstęp – pochwała historii i wykształcenia historycznego (<i>Stefan Wołoszyn</i>)	74
Rozdział 1. Wychowanie w społeczeństwach pierwotnych (<i>Stefan Wołoszyn</i>)	77
Rozdział 2. Wychowanie i „nauczanie” w cywilizacjach starożytnego Wschodu (<i>Stefan Wołoszyn</i>)	80
2.1. Chiny	80
2.2. Indie	82
2.3. Inne kultury starożytnego Wschodu	84
Rozdział 3. Wychowanie w starożytnej Europie (<i>Stefan Wołoszyn</i>)	87
3.1. Wychowanie w Grecji	87
3.1.1. Wychowanie spartańskie	87
3.1.2. Wychowanie ateńskie	88
3.2. Rola szkół filozoficznych	90
3.3. Kultura szkolna czasów hellenistycznych	91
3.4. Wychowanie w rodzinie i kształcenie szkolne w starożytnym Rzymie	93
3.5. Rozpad kultury i wychowania antycznego	95
Rozdział 4. Oświata i wychowanie w epoce średniowiecza (<i>Stefan Wołoszyn</i>)	97
4.1. Klasztory i szkoły kościelne	97
4.2. Powstawanie uniwersytetów	99
4.3. Wychowanie „w domu obcym”	101
4.3.1. Wychowanie rycerskie	101
4.3.2. Wychowanie mieszczańskie	102
4.4. Oświata w Polsce średniowiecznej	102
Rozdział 5. Wykształcenie i kultura umysłowa w epoce renesansu (<i>Stefan Wołoszyn</i>)	104
5.1. Humanizm i utopie humanistyczne	104
5.2. Cele wychowania humanistycznego	106
5.3. Gimnazja i kolegia humanistyczne	106
5.4. Myśl edukacyjna Andrzeja Frycza Modrzewskiego	109
5.5. Pedagogika i pedagogia Jana Amosa Komeńskiego	111
Rozdział 6. Kultura umysłowa i reformy szkolne w epoce oświecenia (<i>Stefan Wołoszyn</i>)	115
6.1. Racjonalizm oświeceniowy i encyklopedyści	115
6.2. Wiedza czy rozwój? Obywatel czy człowiek?	117
6.2.1. Dylemat pedagogiczny Johna Locke’a	117
6.2.2. Dylemat pedagogiczny Jeana Jacques’a Rousseau	117
6.2.3. Dylemat pedagogiczny Claude’a Adriena Helvétiusa	118

6.3. Szkolnictwo średnie i reformy szkolne	119
6.4. Szkolnictwo ludowe i specjalne	122
6.4.1. Szkoły ludowe	122
6.4.2. Szkoły i zakłady specjalne	123
6.5. Reformy szkolne w Polsce	124
6.5.1. Komisja Edukacji Narodowej	127
6.6. Projekty organizacji wychowania i oświecenia publicznego Wielkiej Rewolucji Francuskiej	130
Rozdział 7. Rozwój nowoczesnych systemów szkolnych w XIX wieku (<i>Stefan Wołoszyn</i>)	133
7.1. Tendencje ogólne i ustawodawstwo szkolne	133
7.2. Elementarne szkolnictwo ludowe	135
7.3. Neohumanistyczne szkoły średnie i wyższe	138
7.3.1. Gimnazja klasyczne	138
7.3.2. Gimnazja realne	139
7.3.3. Uniwersytety i politechniki	143
7.4. Wyspy oświatowe na ziemiach polskich	145
7.4.1. Zabór rosyjski	145
7.4.2. Zabór pruski	150
7.4.3. Zabór austriacki	152
Rozdział 8. Oświata i wychowanie w XX wieku (<i>Stefan Wołoszyn</i>)	155
8.1. Upowszechnianie się jednolitych systemów szkolnych	155
8.1.1. System szkolny w Polsce	160
8.2. Radykalna krytyka edukacji szkolnej i poszukiwanie nowych strategii oświatowych	165
8.3. Nowatorskie nurty edukacyjne	170
8.3.1. Czy „stulecie dziecka”?	170
8.3.2. Walka o prawa dziecka	174
8.3.3. Poszukiwanie przez młodzież nowych wizji świata	176
Bibliografia	181
Część III	
WSPÓŁCZESNE PRĄDY I KIERUNKI PEDAGOGICZNE	
Wstęp (<i>Bogusław Śliwerski</i>)	184
Rozdział 1. Pedagogika pozytywistyczna (<i>Teresa Hejnicka-Bezwińska</i>)	196
1.1. Ewolucja orientacji pozytywistycznej	196
1.2. Faza ekspansji pełnego programu badawczego pozytywizmu	198
1.3. Charakterystyka orientacji pozytywistycznej w pedagogice	201
1.4. Stosunek do innych kierunków pedagogicznych – przejście od „pedagogii” do „pedagogiki”	204
1.4.1. Tworzenie instytucjonalnych podstaw unaukowania myślenia o edukacji i oświacie	205
1.4.2. Unaukowanie pedagogiki poprzez wykorzystanie dorobku i osiągnięć psychologii – psychologizm pedagogiczny	208

1.4.3. Unaukowanie pedagogiki poprzez wykorzystanie dorobku i osiągnięć socjologii – socjologizm pedagogiczny	211
1.4.4. Scjentyzm	214
1.5. Recepcja i krytyka pozytywizmu	215
1.6. Ramy czasowe i zasięg terytorialny	215
Rozdział 2. Pedagogika kultury (Bogusław Milerski)	220
2.1. Geneza i pojęcie	221
2.2. Przesłanki filozoficzne	223
2.3. Poglądy pedagogiczne	227
2.4. Status naukowy	229
Rozdział 3. Pedagogika personalistyczna (Marian Nowak)	232
3.1. Podstawowe kategorie i terminologia	233
3.2. Personalizm w myśli filozoficznej – jego odmiany oraz cechy wspólne	237
3.3. Personalizm w pedagogice	239
3.3.1. Założenia i antropologiczne podstawy pedagogiki personalistycznej	239
3.3.2. Wychowanie i nauczanie według personalizmu	241
3.3.3. Cele wychowania według personalizmu	242
3.3.4. Relacja wychowawca/nauczyciel – wychowanek/uczeń według personalizmu	244
3.3.5. Treści wychowania i nauczania	245
3.4. Podsumowanie	246
Rozdział 4. Pedagogika egzystencjalna (Janusz Tarnowski)	248
4.1. Geneza egzystencjalizmu	248
4.2. Tendencje przeciwstawne w egzystencjalizmie	249
4.2.1. Tendencja agnostyczno-ateistyczna	250
4.2.2. Tendencja teistyczna	252
4.3. Podstawy pedagogiki egzystencjalnej	256
4.4. Egzystencjalne kategorie pedagogiczne	258
4.4.1. Dialog	258
4.4.2. Autentyczność	259
4.4.3. Zaangażowanie	260
Rozdział 5. Pedagogika religii (Bogusław Milerski)	261
5.1. Status naukowy i przedmiot badań	261
5.2. Rozwój pedagogiki religii na świecie	265
5.3. Pedagogika religii w Polsce	270
5.4. Koncepcje i ich znaczenie pedagogiczne	271
5.4.1. Antropologia religijna jako podstawa edukacji	273
5.4.2. Człowiek jako podmiot edukacji	273
5.4.3. Edukacja jako proces odnowy życia	274
5.4.4. Edukacja jako egzystencjalna hermeneutyka tekstów	275
5.4.5. Edukacja jako hermeneutyka doświadczeń	276
5.4.6. Edukacja jako dialog	277
Rozdział 6. Pedagogika Nowego Wychowania (Sławomir Sztobryn)	278
6.1. Definicja i charakterystyka prądu	278
6.1.1. Geneza nazwy i jej warianty	281

6.1.2. Ramy czasowe, zasięg terytorialny	281
6.2. Czynniki wyodrębniające nową pedagogikę	282
6.2.1. Krytyka szkoły tradycyjnej	282
6.2.2. Psychologia eksperymentalna	283
6.2.3. Krytyka podstawowych pojęć i nowoczesne metody badań	285
6.3. Główne idee Nowego Wychowania	286
6.4. Krytyka Nowego Wychowania	290
Rozdział 7. Pedagogika waldorfska (<i>Bogustaw Śliwerski</i>)	293
7.1. Rudolf Steiner – twórca pedagogiki waldorfskiej	293
7.2. Powstanie szkoły typu Waldorf	295
7.3. Antropozoficzne podstawy szkoły waldorfskiej	298
7.4. Recepcja pedagogiki R. Steinera w Polsce	305
Rozdział 8. Pedagogika pragmatyzmu (<i>Zbyszko Melosik</i>)	307
8.1. Pragmatyzm Johna Deweya	308
8.1.1. Filozoficzne podstawy pedagogiki pragmatyzmu J. Deweya	308
8.1.2. Poglądy J. Deweya na edukację	311
8.2. Neopragmatyzm Richarda Rorty’ego	317
8.3. Teoretyczne kontrowersje wobec pragmatyzmu	322
Rozdział 9. Pedagogika Marii Montessori (<i>Ryszard Kucha</i>)	324
9.1. Miejsce M. Montessori w pedagogice w perspektywie historycznej	324
9.2. W drodze ku wielkości i sławie	328
9.3. Specyfika pedagogiki M. Montessori	332
9.4. Kochać dziecko – to znaczy służyć mu jak dalece to możliwe	333
Rozdział 10. Pedagogika Janusza Korczaka (<i>Bogustaw Śliwerski</i>)	335
10.1. Życie i dzieła J. Korczaka	335
10.2. Podstawowe założenia pedagogiki J. Korczaka	337
10.3. Recepcja pedagogiki J. Korczaka w Polsce	345
Rozdział 11. Pedagogika Petera Petersena (<i>Sławomir Sztobryn</i>)	348
11.1. Życie P. Petersena	348
11.2. Poglądy pedagogiczne P. Petersena	349
11.3. Recepcja stanowiska P. Petersena	353
11.4. Krytyka pedagogiki P. Petersena	354
Rozdział 12. Pedagogika Celestyna Freineta (<i>Sławomir Sztobryn</i>)	356
12.1. Życie C. Freineta	357
12.2. Poglądy pedagogiczne C. Freineta	358
12.3. Recepcja i krytyka stanowiska C. Freineta	361
12.4. Formy instytucjonalne ruchu Nowoczesnej Szkoły Francuskiej	362
Rozdział 13. Pedagogika krytyczna (<i>Tomasz Szkuclarek</i>)	363
13.1. Pedagogika a myślenie krytyczne	363
13.2. Pedagogika krytyczna – podstawowe założenia	364
13.2.1. Diagnoza	365
13.2.2. Cele i kierunki interwencji	370
13.2.3. Rezultaty: nadzieja i kontrowersje	375

Rozdział 14. Pedagogika antyautorytarna (<i>Bogusław Śliwerski</i>)	378
14.1. Nurt polityczny	379
14.2. Nurt edukacyjny	383
14.3. Wychowanie permissywne	389
14.4. Pedagogika antyautorytarna w praktyce	391
Rozdział 15. Pedagogika emancypacyjna (<i>Hanna Zielińska-Kostyło</i>)	394
15.1. Istota pedagogiki emancypacyjnej	394
15.2. Geneza nazwy, narodziny prądu i jego przesłanki	395
15.3. Wybrani przedstawiciele pedagogiki emancypacyjnej	401
15.3.1. Paulo Freire	401
15.3.2. Ivan Illich	404
15.3.3. Noam Chomsky	408
15.4. Pedagogika emancypacyjna w Polsce	412
15.5. Krytyka pedagogiki emancypacyjnej	414
Rozdział 16. Pedagogika międzykulturowa (<i>Tomasz Szudlarek</i>)	415
16.1. Kultura i edukacja	415
16.1.1. Pedagogika modernistyczna	415
16.1.2. Dekolonizacja i źródła edukacji międzykulturowej	417
16.2. Orientacje w edukacji międzykulturowej	418
16.2.1. Kontekst polityczny – USA	420
16.2.2. Kontekst polityczny – integracja europejska	421
16.2.3. Doświadczenia polskie	422
16.3. Kontrowersje wokół edukacji międzykulturowej	423
Rozdział 17. Pedagogika ekologiczna (<i>Agnieszka Gromkowska-Melosik</i>)	425
17.1. Pojęcie ekologii i ekosystemu	425
17.2. Powstanie i rozwój ruchu ekologicznego	426
17.3. Główne nurty we współczesnej ekologii	428
Rozdział 18. Pedagogika negatywna (<i>Bogusław Śliwerski</i>)	436
18.1. Geneza i ewolucja pedagogiki negatywnej	436
18.2. Antypedagogika, czyli redukcja wychowania	439
18.3. Przedmiot badań pedagogiki negatywnej	441
Rozdział 19. Pedagogika postmodernizmu (<i>Zbyszko Melosik</i>)	452
19.1. Podstawowe cechy postmodernistycznej teorii społecznej	452
19.2. Modernistyczny dyskurs edukacji, postmodernistyczne kontrowersje	456
19.3. Postmodernizm i edukacja: możliwości i zagrożenia	459
19.4. Konserwatywna krytyka postmodernizmu	463
Bibliografia	465
Indeks osób	468
Indeks rzeczowy	484
O autorach	494